

EIROPAS KOPIENU KOMISIJA

Briselē, 15.11.2005
COM(2005) 568 galīgā redakcija

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS PADOMEI UN EIROPAS PARLAMENTAM

Pārskats par progresu iekšējā gāzes un elektroenerģijas tirgus izveidē

{SEK(2005) 1448}

A. KONTEKSTS UN GALVENIE SECINĀJUMI

Patlaban Eiropā tiek meklēti līdzekļi, lai no jauna izvērstu ekonomisko darbību un sasniegtu augstāku izaugsmes un konkurētspējas līmeni. Tā īstenošanā svarīgi ir droši elektroenerģijas un gāzes pakalpojumi par pieņemamām cenām, un labums no efektīvas elektroenerģijas piegādes būtu gan uzņēmumiem, gan mājsaimniecībām. Tas ir Eiropas Lisabonas stratēģijas svarīgākais elements.

Šā mērķa sasniegšanai ES pieņēma lēmumu pakāpeniski ieviest konkurenci, lai elektroenerģijas nozari tuvinātu tautsaimniecības konkurētspējīgajiem komponentiem. Pamatojoties uz otrajām elektroenerģijas un gāzes direktīvām¹, ES patlaban ir unikāla iespēja izveidot lielāko integrēto konkurētspējīgo elektroenerģijas un gāzes tirgu pasaulē. ES nevar atļauties neizmantot iespēju veidot šo tirgu kā veiksmīgu piemēru. Šo domu Eiropadome uzsvēra nesen notikušajā sammitā Hemptonkortā.

Ir pagājis gads, kopš dalībvalstīm būtu vajadzējis ieviest jaunās direktīvas, un vēl nepieciešams pusotrs gads, līdz tirgi būs pilnībā atvērti konkurencei. Šajā pārskatā apkopota pašreizējā situācija un konstatētas jomas, kurās nepieciešami turpmāki uzlabojumi.

Galvenais šā pārskata secinājums ir, ka, neraugoties uz līdz šim veiksmīgi īstenoto enerģijas tirgus atvēršanas sākumposmu, kā rezultātā, piemēram, elektroenerģijas cenas reālā izteiksmē patlaban ir zemākas nekā 1997. gadā, kaut gan naftas, gāzes un akmeņogļu cenas ir palielinājušās, ir jādara vairāk, lai rūpniecības nozare un iedzīvotāji varētu saņemt visus ar tirgus atvēršanu saistītos labumus. Šāds kopīgs viedoklis ir gan enerģijas regulatoriem, gan vairumam ieinteresēto personu, ar kurām tika organizētas konsultācijas šā pārskata sagatavošanas laikā.

Visnopietnākais pastāvošais trūkums ir tas, ka valstu tirgi nav savstarpēji integrēti. Uz to galvenokārt norāda neesošā cenu konverģence ES un pārrobežu tirdzniecības zemais līmenis. Kopumā to rada šķēršļi tirgus pieejai, pastāvošās infrastruktūras neadekvāta izmantošana un — elektroenerģijas gadījumā — nepietiekamie savienojumi starp daudzām dalībvalstīm, kas rada sablīvējumu. Turklāt vairāku valstu tirgos vērojama augsta rūpniecības nozares koncentrācija, kas kavē efektīvas konkurences attīstību. Gāzes tirgus vēl aizvien ir nelikvīds attiecībā uz gāzes un transporta jaudu. Šajā kontekstā jāņem vērā gāzes ilgtermiņa līgumu radītā ietekme gan no konkurences viedokļa, gan tādēļ, ka šādi līgumi var būt nepieciešami, lai veicinātu nozīmīgas un jaunas gāzes infrastruktūras finansēšanu². Vēl uz reālas konkurences neesību norāda tas, ka vairumā dalībvalstu patērētāji vēl aizvien ierobežotā mērā var mainīt piegādātājus un jauna piegādātāja izvēle no citas dalībvalsts vēl aizvien ir kā izņēmums.

Šis pārskats apliecina, ka ekonomikas izteiksmē elektroenerģijas un gāzes tirgi ES kā tautsaimniecības joma vēl aizvien ir valstu pārziņā, kaut gan pastāv daži izņēmumi. Pārrobežu konkurence vēl nav pietiekama, tās attīstība ir tikai aizsākusies un vēl pilnībā nenodrošina, ka katras valsts tirgū tiek efektīvi ierobežota uzņēmumu ekonomiskā varenība. Komisijai, dalībvalstīm, regulatoriem un rūpniecības nozarei nopietni jāpievēršas šim jautājumam.

¹ Direktīvas 2003/54/EK un 2003/55/EK par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz attiecīgi elektroenerģijas un dabasgāzes iekšējo tirgu

² Detalizētākai informācijai skatīt Komisijas darba dokumentu, šā paziņojuma tehniskos pielikumus (TP), 5. iedaļu.

Vissvarīgākais neatliekamais uzdevums ir pilnībā un efektīvi ieviest otrās gāzes un elektroenerģijas direktīvas. Īpaši bīstami ir tas, ka dalībvalstis ir ar novēlošanos transponējušas un dažas vispār nav transponējušas jaunās direktīvas. Komisija arī turpmāk pieprasīs nodrošināt atbilstību, ja nepieciešams, piemērojot likuma pārkāpuma procedūras. Konkrēti, dalībvalstīm rūpīgi jāpiedomā, kā nodrošināt direktīvu ieviešanu praksē, īstenojot to garu, ne tikai burtiski uzrakstīto. Direktīvas nodrošina kopīgu obligāto principu un pasākumu kopumu, kas piemērojams visās dalībvalstīs. Tomēr atsevišķās jomās var būt nepieciešami papildu pasākumi, lai tiktu ņemti vērā valstij raksturīgie īpašie apstākļi un nodrošinātu atsevišķu kaimiņvalstu tirgu savstarpēju integrāciju. Šajā ziņā piemērs ir Nordpūla zonas izveide. Dažas dalībvalstis jau aktīvi veikušas papildu pasākumus, piemēram, īstenojot direktīvās noteiktos obligātos nošķiršanas pasākumus, stiprinot regulatora spēku un neatkarību, atbrīvojot pastāvošo un veidojot jaunu savienojuma jaudu, un veicot pasākumus likviditātes veicināšanai gāzes tirgos.

Visām dalībvalstīm rūpīgi jāapsver direktīvu ieviešana, lai tādējādi tiktu strauji veicināta tirgu paplašināšana, atvērtība un konkurētspēja. Tas nozīmē ne tikai nodrošināt direktīvu prasības attiecībā uz efektīvu un nediskriminējošu pieeju tīklam, bet arī nošķiršanu un efektīvu regulatora darbu praksē, un aktīvu nostāju pietiekamas un pieejamas savienojuma jaudas nodrošināšanā. Tas arī nozīmē parūpēties par to, lai cenu regulēšana neizslēgtu konkurenci. Tajā pat laikā Komisija un valstu regulatori pastiprinās centienus risināt vairākus tehniskus jautājumus saskaņā ar gāzes un elektroenerģijas regulām, kā, piemēram, saistībā ar pārrobežu tirdzniecības mehānismiem, līdzsvarošanu, utt.

Tādēļ patlaban vēl ir pārāgri pieņemt lēmumu par to, vai ir nepieciešami papildu likumdošanas pasākumi Kopienas līmenī, kā šā pārskata sagatavošanas laikā ieteica daži Komisijas aptaujas respondenti, piemēram, par papildu nošķiršanu vai papildu pilnvarām regulatoram. Vispirms jāredz otro direktīvu ieviešanas rezultāti. Tādējādi Komisija ne tikai uzmanīgi sekos tam, lai tiktu nodrošināta formāla juridiska atbilstība direktīvām, bet arī veiks detalizētus pārskatus par katru valsti attiecībā uz likumdošanas un reglamentējošo pasākumu, tajā skaitā valstij specifisko papildu pasākumu, efektivitāti. Tas kalpos par pamatu nākamajam pārskatam 2006. gada beigās un, nepieciešamības gadījumā, priekšlikumiem par atlikušo prasību atkārtotu izskatīšanu 2007. gadā.

Bez minētajiem pasākumiem nepieciešami vēl vairāki atbalsta pasākumi. Konkurence radīs spiedienu uz cenām, un tās kritīsies. Pats par sevi elektroenerģijas cenu kritums neveicina ne apdomīgu patēriņu, ne investīcijas enerģijas efektivitātes nodrošināšanai — arī šajā jomā ES nepieciešams turpmāks progress, kā to Komisija norādījusi nesen izdotajā Zaļajā grāmatā par enerģijas efektivitāti³. Atbildot uz šo dilemmu, 2003. gada decembrī Komisija izteica priekšlikumu direktīvai par enerģijas gala izmantošanas efektivitāti un pakalpojumiem, kuras mērķis ir nodrošināt ietvaru enerģijas efektivitātes reālā tirgus attīstīšanai.

Turklāt neizsīkstošās elektroenerģijas pieaugošo īpatsvaru jāintegrē iekšējā elektroenerģijas tīrgū gan no tehniskā viedokļa, nodrošinot pietiekamu tīkla jaudu, gan no komerciālā viedokļa. Eiropas Savienība noteikusi neizsīkstošās elektroenerģijas mērķi — 21 % 2010. gadā⁴. Dalībvalstis neizsīkstošās elektroenerģijas attīstību atbalsta, izmantojot

³ „Kā paveikt vairāk, patērējot mazāk” („*Doing more with less*”) – Zaļā grāmata par enerģijas efektivitāti, KOM (2005) 265

⁴ Skatīt Direktīvā 2001/77/EK par tādas elektroenerģijas pielietojuma veicināšanu iekšējā elektrības tīrgū, kas ražota, izmantojot neizsīkstošos enerģijas avotus, noteikto mērķi un tiesību aktus par jauno dalībvalstu pievienošanu

specifiskas shēmas. Tiks sagatavots atsevišķs Komisijas pārskats, kurā tiks analizēta šo shēmu radītā ietekme uz iekšējā tirgus darbību. Jāturpina pārraudzīt situāciju un sekmēt labāko praksi, jo neizsīkstošās elektroenerģijas īpatsvaram jāpalielinās, lai sasniegtu mērķi, t.i., 21 %.

Visbeidzot jāpiemin jauns instruments, kas attiecas uz klimata pārmaiņu politiku; runa ir par ES emisiju tirdzniecības shēmu, ko sāka piemērot 2005. gada janvārī. Kopš tā laika vērojams būtisks piešķirto summu cenu pieaugums, ko izraisa dažādi kompleksi iemesli. Komisija arī turpmāk vērtīgi sekos tendencēm attiecībā uz piešķirtajām summām jaunajā un ne gluži stabilajā tirgū un savā pārskatā par emisiju tirdzniecības shēmu, kas nāks klajā 2006. gada vidū, tā pārbaudīs šā tirgus funkcionēšanu, ieskaitot iespējamo ietekmi uz enerģijas cenām, un, ja nepieciešams, ieteiks pārmaiņas, lai būtu droša, ka tirgus funkcionē pareizi.

Šis pārskats un papildu pasākumi ir konsekventas Komisijas stratēģijas — nodrošināt iekšējā enerģijas tirgus efektīvu funkcionēšanu — daļa. Šī stratēģija ir cieši saistīta ar aptauju par konkurences politiku nozarē, kuras galīgie rezultāti sagaidāmi 2006. gadā.

B. IEKŠĒJĀ TIRGUS PAŠREIZĒJAIS STĀVOKLIS – TENDENCES SVARĪGĀKAJĀS JOMĀS UN ESOŠIE TRŪKUMI

1. Jauno direktīvu ieviešana

Vairums dalībvalstu līdz noteiktajam termiņam — 2004. gada 1. jūlijam — neieviesa jaunās elektroenerģijas un gāzes direktīvas. Vairumā dalībvalstu tiesību akti, ar kuriem tiek īstenotas direktīvas, ir spēkā mazāk nekā gadu un dažas dalībvalstis vēl vispār nav ieviesušas šīs direktīvas⁵.

Kavēšanās ir pretrunā ar Eiropadomes apņemšanos strauji pilnveidot iekšējo enerģijas tirgu. Rezultātā vairāki strukturāli pasākumi stāsies spēkā vēlāk nekā noteikts direktīvās. Šajā ziņā īpaši svarīgi ir noteikumi par reglamentējošo pārraudzību un noteikumi par nošķiršanu.

2. Tirgus integrācija

Jāatceras, ka tirgus tiek atvērts ar mērķi izveidot vienotu elektroenerģijas un gāzes tirgu, nevis salīdzināt 25 valstu tirgus. Tas ir vilinošs uzdevums, un visu valstu tirgu integrācija nenotiek vienā naktī. Šobrīd tirgus integrācijas līmenis nav pietiekams. Uz šādu secinājumu norāda divi svarīgi apstākļi:

- iekšējā tirgū dominē ievērojamas cenu atšķirības;
- pārrobežu tirdzniecības līmenis ir zems.

Ja tirdzniecība integrētā tirgū rit raiti, tās radītā konkurence ES notur cenas cieši kopā visā ES vai vismaz blakusesošās dalībvalstīs vai reģionos. To nevar teikt par elektroenerģiju un gāzi⁶. Piemēram, elektroenerģijas cenu atšķirības patērētājiem — rūpniecības nozarēm — ES dažos gadījumos pārsniedz 100 %. No otras puses, vērojama vairumtirdzniecības cenu līmeņu konverģence dažās kaimiņvalstīs. Kaut gan šie fakti ir daudzsološi pirmie soļi, reģionālo tirgu attīstība, kas ir vidējais solis pirms pilnīgas integrācijas ES līmenī, ir tikai sākumstadijā, un izņēmums ir relatīvi labi attīstītais Ziemeļvalstu elektroenerģijas vairumtirgus.

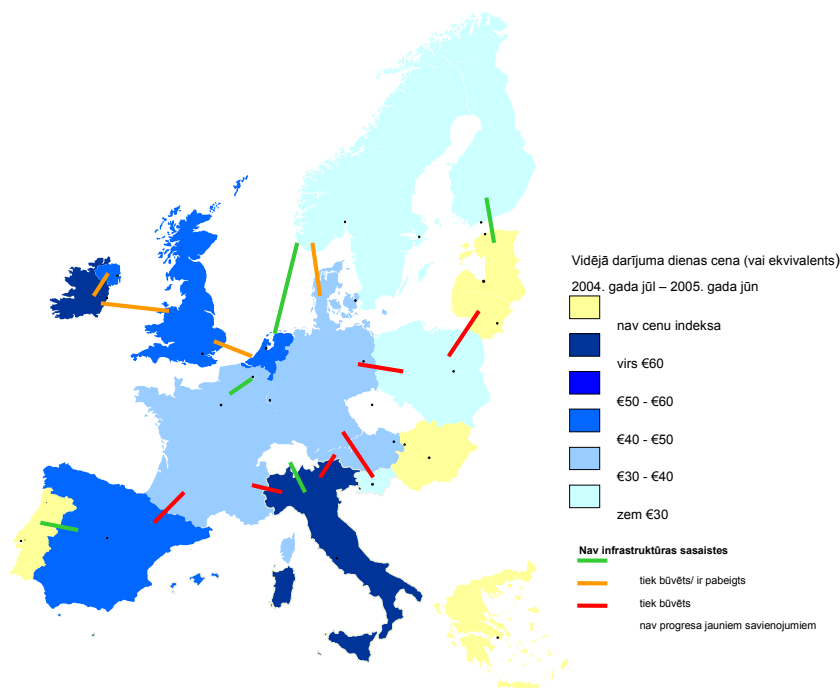
⁵ TP, 1. iedaļa.

⁶ TP, 4. iedaļa.

Pārrobežu tirdzniecība palielina konkurences spiedienu uz cenām. Iekšējā enerģijas tirgū tirdzniecība patlaban nav pietiekami attīstīta. Piemēram, elektroenerģijas pārrobežu plūsmas 2004. gadā bija aptuveni 10,7 % no kopējā patēriņa⁷, kas liecina par tikai 2 procentu punktu pieaugumu salīdzinājumā ar 8–9 % 2000. gadā. Kaut gan plūsmas ne vienmēr pilnībā atspoguļo komercitirdzniecības aktivitātes, plūsmas varētu palielināties, būtiski pieaugot tirdzniecībai.

Līdzīgi uzņēmumu apvienošanās procedūrās saskaņā ar ES konkurences likumu kopumā nav iespējams definēt, ka „attiecīgais tirgus” ir plašāks par valsts tirgu.

Elektroenerģijas gadījumā tirgus neintegrētību lielā mērā rada tas, ka tirgū pieejamā savienošanas jauda starp dalībvalstīm ir nepietiekama un neļauj valstu tirgiem atbilstoši integrēties un importam radīt konkurences spiedienu. Vairākās vietās pie ES robežām bieži vērojami sablīvējumi. Jāatceras, ka 2002. gadā Eiropadome Barselonā noteica mērķi, ka visām dalībvalstīm jānodrošina savienošanas jauda, kas būtu ekvivalenta vismaz 10 % no valsts patēriņa, un šis mērķis vēl nav sasniegts. Turpmāk redzamajā grafikā tiek ilustrēta mijiedarbība starp neesošiem elektroenerģijas savienojumiem un cenu atšķirībām iekšējā tirgū⁸.

Jālikvidē pastāvošās vājās vietas elektroenerģijas infrastruktūrā. Jāizveido stabila reglamentējoša sistēma, kas veicinātu investīcijas. Šajā jomā vissvarīgākā loma ir regulatoriem. Efektīvi nošķirti pārvaldes sistēmas operatori jāapliecina sava neatkarība un jāpilda sava loma — veicināt tirgu —, investējot trūkstošajos savienojumos, pat ja tādējādi tiek palielināta konkurence attiecīgajā piegādes nozarē.

Plānošanas procedūras ir vēl viens tikpat svarīgs jautājums. Šajā jomā vispārējo interešu vārdā dalībvalstīm jāatrod pareizais līdzsvars, kas nozīmē nodrošināt Eiropas pilsoņiem

⁷ Plūsmas starp Savienības dalībvalstīm elektroenerģijas pārvades koordinēšanai.

⁸ TP, 5. iedaļa.

konkurētspējīgu un drošu enerģijas piegādi. Tāpat nepieciešama inovatīva pieeja un attīstīti risinājumi, kas mazāk ietekmētu vietējo iedzīvotāju intereses, piemēram, elektroenerģijas līniju integrēšana jaunajos dzelzceļa tunēļos.

Prioritāru elektroenerģijas un gāzes infrastruktūras būvniecību atbalsta TEN-Energy (TEN-E) programma. Ņemot vērā to, ka infrastruktūras vēl aizvien nav, ir svarīgi turpmāk sekmēt TEN-E programmu. Komisija izteikusi priekšlikumu ievērojami palielināt programmas budžetu saskaņā ar jauno finanšu perspektīvu 2007.–2013. gadam.

Pietiekamas fiziskās infrastruktūras radītos labumus pilnā mērā nevarēs baudīt, kamēr tirgus dalībniekiem netiks dota jauda, ievērojot nediskriminējošu attieksmi. Tomēr bieži tā nenotiek un tādēļ šajā jomā nepieciešami būtiski uzlabojumi⁹.

Cits svarīgs jautājums ir jaudas rezervēšana par labu vēsturiskiem ilgtermiņa līgumiem. Nesen pieņemtā lēmumā¹⁰ lietā, kas attiecas uz jaudas rezervēšanu elektroenerģijas nozarē, Eiropas Kopienas Tiesa, pat neaplūkojot ilgtermiņa līgumus kā tādus, pasludināja sistēmu, saskaņā ar kuru vēsturiskiem ilgtermiņa līgumiem *per se* tiek piešķirta prioritāte salīdzinājumā ar citiem līgumiem, kas attiecas uz savienotāja jaudu, un tā nav savietojama ar nediskriminējošu attieksmi. Ņemot vērā šo spriedumu, regulatoriem un pārvades sistēmu operatoriem jākonsultējas ar uzņēmumiem, kuri gūst labumu no rezervēšanas, un jāapsver, cik legāla ir pašreizējā prakse attiecībā uz jaudas rezervēšanu gan elektroenerģijai, gan gāzei. Komisija turpinās pieprasīt, lai jaudas asignēšanā tiktu nodrošināta atbilstība ES tiesību aktiem, un publicēs savu viedokli par Tiesas lēmuma sekām.

3. Rūpniecības nozares koncentrēšana un konsolidēšana

Nepastāvot labi attīstītai pārrobežu konkurencei, rūpniecības nozares struktūrai valstu tirgos jāveltī īpaša uzmanība. Daudzās dalībvalstīs tirgus atvēršana sākās no monopolistiskas vai vismaz oligopolas tirgus struktūras. Konkurence ES līmenī tika ieviesta, lai izbeigtu šo situāciju, un uzņēmumi varētu konkurēt visā ES. Tomēr vairumā tirgu to nav izdevies panākt. Daudzos tirgos aizvien ir augsta koncentrācija un rūpniecības nozare turpina konsolidēties arī pēc tirgus atvēršanas.

Gāzes gadījumā tirgus vēl aizvien nav likvids galvenokārt tādēļ, ka jauniem ienācējiem ir ierobežota pieeja gāzes piegādei un gāzes aprīte visā Eiropas tīklā ir ierobežota.

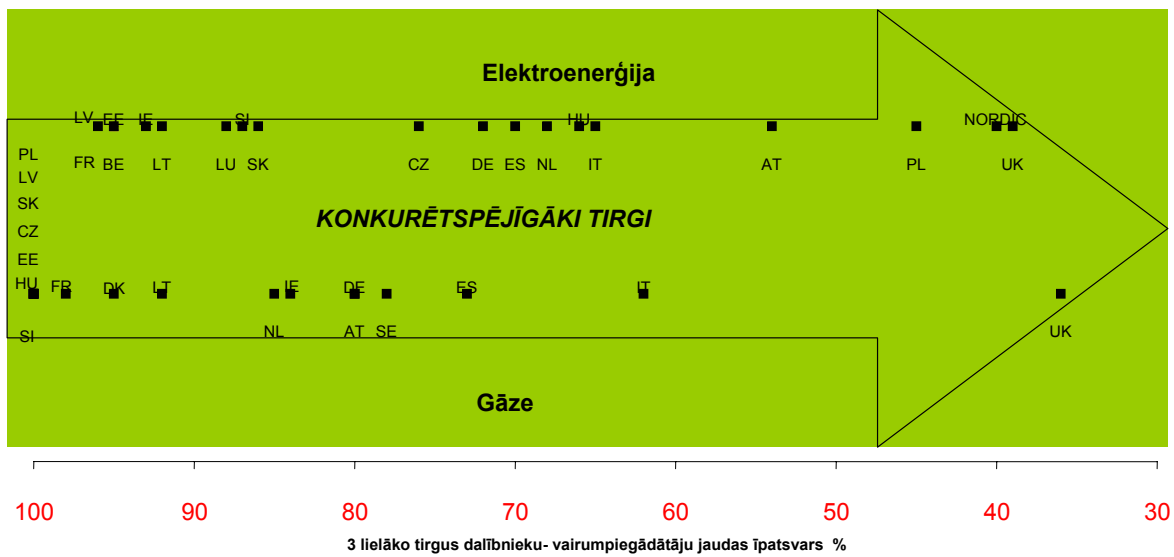
Pēdējā laikā ir samazinājies patieso jaunpienācēju skaits tirgū un, piemēram, ir pasūtīta tikai ļoti ierobežota jauno elektroenerģijas ražošanas projektu daļa.

Viens no rādītājiem par konkurences pakāpi valstu tirgos ir lielāko triju ražotāju (elektroenerģijai) un vairumpiegādātāju (gāzei) kopējais tirgus īpatsvars (skatīt turpmāk redzamo grafiku)¹¹.

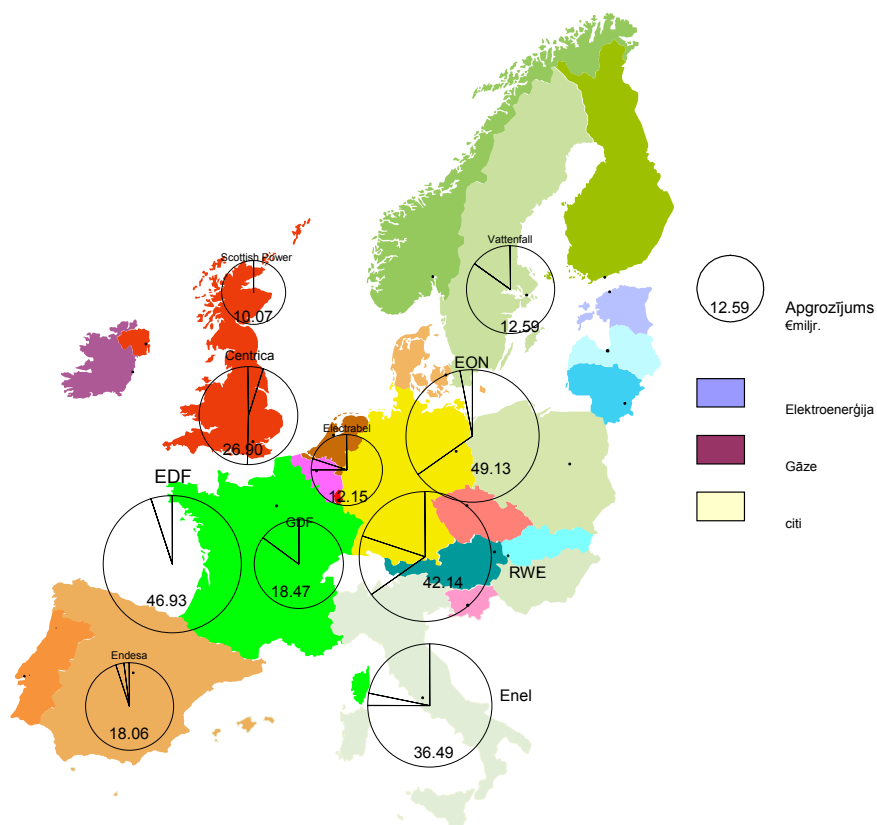
⁹ TP, 6. iedaļa.

¹⁰ Lieta C-17/03

¹¹ TP, 4. un 5. iedaļa.

Nākamais grafiks atspoguļo ES lielāko enerģijas uzņēmumu apgrozījumu.

Vērojama gan augsta līmeņa koncentrācija valstu tirgos, gan pārrobežu uzņēmumu iegāžu skaita pieaugums. Atsevišķos elektroenerģijas tirgos arī vērojama tendence uz pieaugošu

vertikālo integrāciju starp ražošanas un piegādes darbībām, kas var izraisīt likviditātes samazināšanos attiecīgajos vairumtirgos, pasliktinot ar koncentrāciju saistītos riskus. Turklāt vērojami gāzes un elektroenerģijas uzņēmumu apvienošanās mēģinājumi. Uzņēmumu apvienošanās var samazināt stimulus konkurentiem būvēt jaunus, ar gāzi darbināmus uzņēmumus. Komisija uzmanīgi uzrauga šīs tendences un pēc iespējas strikti piemēro attiecīgos uzņēmumu apvienošanās noteikumus¹². Konkurences lietās Komisija īpašu vērību pievērš līdzekļiem, kas sekmē tirgus atvēršanu un integrāciju. 2005. gadā tika uzsākta nozares aptauja, kuras ietvaros Komisija detalizēti pēta rūpniecības nozares koncentrēšanos un konsolidāciju.

Gan valsts, gan ES līmenī strikti jāpiemēro noteikumi attiecībā uz konkurenci, ieskaitot uzņēmumu apvienošanās kontroli. Turklāt dalībvalstīm jāapsver aktīva politika, kuras mērķis ir veicināt konkurenci, piemēram, atbilstoši izveidotas elektroenerģijas jaudas un gāzes atbrīvošanas programmas.

Dalībvalstīm jāstiprina komplekso elektroenerģijas tirgu pārraudzība, jo tirgus koncentrācija šajos tirgos rada lielu manipulāciju risku. Jānosaka atbilstoši noteikumi attiecībā uz pārredzamību un pienākums norādīt svarīgu informāciju, piemēram, par pieejamo ražošanas jaudu. Nav pieņemama situācija, ka tikai noteiktu personu rīcībā ir informācija, kas ļauj tiem efektīvi darboties tirgū.

Lai sekmētu konkurenci un stiprinātu piegādes drošību, gāze ES jāieved no jauniem avotiem. Nozīmīgs progress šajā jomā ir investoru nesen pieņemtie lēmumi, kurus atbalsta valstu regulatori un Eiropas Komisija, un kas paredz uzsākt vairākus jaunus sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) termināļu projektus ES.

4. Patērētāju atbildes reakcija

Fakts, ka vairāki patērētāji maina piegādātājus, ir normāla norāde par konkurences efektivitāti. Ja piegādātājus maina tikai daži patērētāji, varētu rasties problēmas ar tirgus funkcionēšanu, pat ja nevar neņemt vērā labumus, ko rada iespēja no jauna vienoties ar sākotnējo piegādātāju.

Kaut gan tempi, kādos lielākie elektroenerģijas patērētāji maina piegādātājus, turpina pieaugt, gāzes patērētāji un mazie uzņēmumi kā patērētāji un mājāsaimniecības dalībvalstīs, kurās tiem ir tiesības izvēlēties piegādātāju, ne īpaši aktīvi izmanto savas tiesības izvēlēties¹³. To sekmē vairāki faktori. Konkurētspējīgi piedāvājumi bieži vai nu vispār nav pieejami vai ir pārāk līdžīgi, lai varētu reāli izvēlēties. Dominējošas pozīcijas un nepietiekama nodalīšana, īpaši sadales līmenī, neveicina piegādātāju maiņu un šādu iespēju bieži uzskata par riskantu¹⁴.

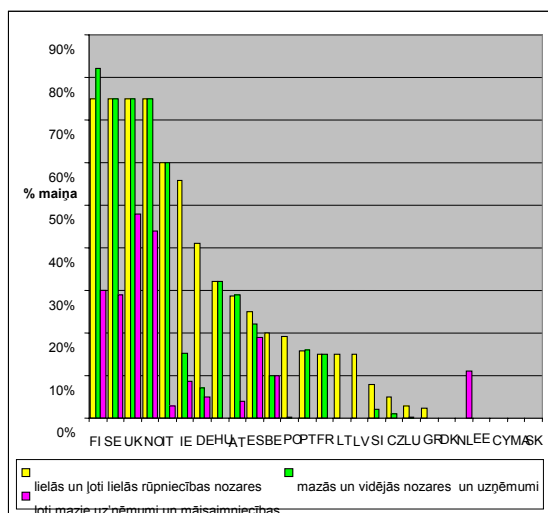
Turpmāk redzamajā grafikā atspoguļoti dalībvalstu atšķirīgie sniegumi saistībā ar šo rādītāju.

¹² Skatīt uzņēmumu apvienošanās lietas 3440 EDP/ENI/GDP. Lēmumu par aizliegumu apstiprinājusi Pirmās instances tiesa lietā T-87/05 2005. gada 21. septembrī

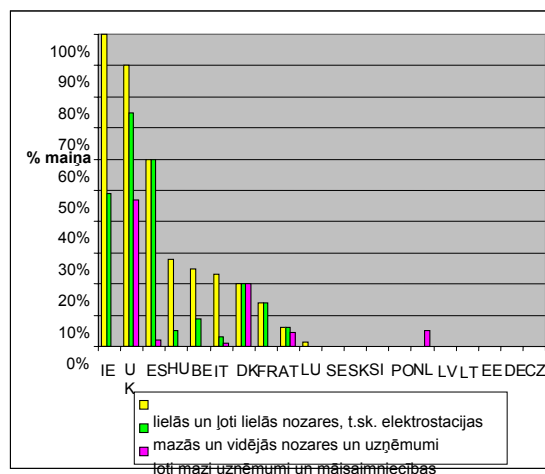
¹³ TP, 3. iedaļa.

¹⁴ TP, 3. un 7. iedaļa.

Elektroenerģija

Gāze

Klientiem jābūt iespējai izvēlēties piegādātāju. Dalībvalstīm un valstu regulatoriem jānodrošina atbilstoši noteikumi attiecībā uz informāciju un pārredzamību, un vienkāršas piegādātāja maiņas procedūras, tādējādi nodrošinot nepieciešamo patērētāju uzticību.

5. Cenu tendences

Īpaša vērība jāvelta elektroenerģijas un gāzes cenu tendencēm iekšējā enerģijas tirgū¹⁵. Atsevišķas nozares, kurās tiek intensīvi patērēta enerģija, pēdējā laikā paudušas bažas par cenu celšanos, jo šī tendence ir īpaši aktuāla dažās dalībvalstīs. Tas bija viens no iemesliem, kādēļ 2005. gada jūnijā Komisija pieņēma lēmumu uzsākt aptauju elektroenerģijas un gāzes nozarē, lai pārliecinātos, vai kopējā tirgū tiek ierobežota vai kropļota konkurence. Ja aptaujas rezultātā tiks gūts apliecinājums tam, ka nepastāv reāla konkurence, Komisija nekavējoties veiks atbilstošus pasākumus.

Tomēr jāatzīmē, ka neraugoties uz pēdējā laikā vērojamo cenu celšanos, elektroenerģijas cenas pēdējo 10 gadu laikā ir kritušās reālā izteiksmē. Tāpat jāatzīmē, ka pēdējo triju gadu laikā tādu kurināmo kā gāze un nafta, kas ir vienlīdz nozīmīgas atsevišķām nozarēm, cenas ir pieaugušas vairāk nekā elektroenerģijai. Tomēr ir skaidrs, ka nepieciešami turpmāki pasākumi, lai nodrošinātu iedzīvotājiem visus ar tirgus atvēršanu saistītos labumus.

6. Tīkla operatoru neatkarība

Ir svarīgi efektīvi nošķirt tīkla operācijas no konkurētspējīgām uzņēmējdarbības sastāvdaļām, tādējādi nodrošinot neatkarīgu tīkla darbību un nediskriminējošu pieeju tīkliem visiem tirgus dalībniekiem.

Patlaban jaunās direktīvas pastiprinātie noteikumi attiecībā uz nošķiršanu praksē vēl pilnībā nedarbojas. Daudzos gadījumos tīkla operatori vēl nav pabeiguši nošķiršanas procesu¹⁶, kas daļēji skaidrojams ar to, ka vairums dalībvalstu ir vēl īstenojušas direktīvas. Tas īpaši attiecas uz gāzes pārvades un uz sadales sistēmas operatoriem kopumā. No otras puses, attiecībā uz pārvades operatoriem aizvien vairāk dalībvalstu ir paveikušas vairāk nekā prasīts direktīvā un pārgājušas uz īpašumtiesību nošķiršanu. Patlaban aptuveni pusē no visām dalībvalstīm īpašumtiesības uz elektroenerģijas un/vai gāzes pārvades tīkliem ir nošķirtas, un to raksturo turpmāk redzamā tabula¹⁷.

¹⁵ TP, 4. un 5. iedaļa.

¹⁶ TP, 7. iedaļa.

¹⁷ Saskaņā ar šīs direktīvas prasībām sadales sistēmas operatoriem jābūt juridiski un funkcionāli nošķirti. Tajās dalībvalstīs, kurās pārvades sistēmas operatoriem ir nošķirtas īpašumtiesības, ir pieņemts lēmums pārsniegt direktīvas prasības, lai trešajām personām nodrošinātu nediskriminējošu pieeju. Dalībvalstīm, kurās gāzes nozare ir bloķēta, piešķirta atkāpe no nošķiršanas noteikumiem.

	Elektroenerģijas pārvade	Gāzes pārvade
Apvienotā Karaliste	īpašumtiesības	īpašumtiesības
Austrija	juridiska	juridiska
Beļģija	juridiska	juridiska
Dānija	īpašumtiesības	īpašumtiesības
Francija	juridiska	juridiska
Grieķija	juridiska	
Itālija	īpašumtiesības	juridiska
Īrija	juridiska	nošķiršana nav ieviesta
Luksemburga	juridiska	nošķiršana nav ieviesta
Nīderlande	īpašumtiesības	īpašumtiesības
Portugāle	juridiska	
Somija	īpašumtiesības	
Spānija	īpašumtiesības	juridiska
Vācija	juridiska	daļēji juridiska
Zviedrija	īpašumtiesības	īpašumtiesības
Norvēģija	īpašumtiesības	
Igaunija	juridiska	nošķiršana nav ieviesta
Latvija	juridiska	nošķiršana nav ieviesta
Lietuva	īpašumtiesības	nošķiršana nav ieviesta
Polija	juridiska	nošķiršana nav ieviesta
Čehijas Republika	īpašumtiesības	nošķiršana nav ieviesta
Slovākija	juridiska	nošķiršana nav ieviesta
Ungārija	īpašumtiesības	juridiska
Slovēnija	īpašumtiesības	nošķiršana nav ieviesta
Kipra		
Malta		

Ieviešot direktīvā noteiktos nošķiršanas noteikumus attiecībā uz sadali, vairums dalībvalstu pilnībā izmantoja iespējamās atkāpes, atbrīvojot mazākos sadalītājus gan no juridiskās, gan funkcionālās nošķiršanas un atliekot juridisko nošķiršanu lielākajiem sadalītājiem līdz 2007. gada jūlijam. Turklāt kopumā dalībvalstu attiecīgie tiesību akti nepārsniedz direktīvā noteiktās obligātās prasības. Dalībvalstu diezgan pieticīgā nostāja attiecībā uz direktīvās noteikto nošķiršanas noteikumu ieviešanu likumos lokāli vēl nav devusi vēlamo efektu¹⁸.

Tirgus dalībnieki vēl aizvien nav apmierināti ar augstajām izmaksām attiecībā uz pieeju tirgum¹⁹. Attiecībā uz gāzi nav skaidras sistēmas tīkla pieejas nosacījumiem, īpaši darījumiem starp pārvades operatoru jomām. Piemērojot jauno regulu par pieeju gāzes tīklam no 2006. gada jūlija, tiks uzlabota situācija un nodrošināta sistēma.

7. Regulējošo iestāžu spēkā esošās regulas

Pēc tam, kad Vācijā 2005. gada jūlijā tika noteikta regulējošā iestāde, visās dalībvalstīs tagad ir regulatori. Kopumā pieredze ar regulējošo iestāžu darbību ir laba — laika gaitā regulatori ir guvuši pieredzi un kļuvuši spēcīgāki.

Saskaņā ar jaunajām direktīvām par elektroenerģiju un gāzi regulatoriem katrā dalībvalstī piešķirta obligāto pilnvaru pakete. Tomēr nozarei raksturīgo regulējošo iestāžu iespējas pieņemt lēmumus un tos īstenot ir atšķirīgas katrā dalībvalstī²⁰. Turklāt dažās dalībvalstīs izveidoti vairāki regulatori gan valsts, gan reģionu līmenī, un dažos gadījumos pilnvaras ir sadalītas starp nozarei raksturīgo regulatoru, konkurences iestādi un ministriju. Arī turpmāk konkurētspējīgu tirgu attīstības kontekstā Komisija pievērsīs īpašu vērību visu regulatoru pilnvaru līmeņiem un neatkarībai.

Valstu regulatoru lēmumi ietekmē Eiropas tirgus funkcionēšanu kopumā. Tādēļ regulatoriem jādomā Eiropas līmenī un jāveicina savstarpēja sadarbība un koordinācija. Eiropas Enerģijas regulatoru padome (CEER) jau panākusi ievērojamu progresu šajā jomā un turpina strādāt. Turklāt 2003. gada decembrī Komisija izveidoja Eiropas Elektroenerģijas un gāzes regulatoru grupu. Savas pastāvēšanas pirmajos divos gados grupa devusi nozīmīgu ieguldījumu, piemēram, elektroenerģijas pārrobežu jautājumos un gāzes uzglabāšanā.

Turklāt Eiropas Elektroenerģijas un gāzes regulēšanas forumi (kas pazīstami kā „Florences forums” un „Madrīdes forums”) nodrošina ne tikai diskusiju platformu visām ieinteresētajām personām, bet tie veikuši lielu darbu, attīstot inovatīvus risinājumus par galvenajiem jautājumiem, tādiem kā brīvprātīgas vienošanās par apstākļiem, kas nosaka pieeju gāzes uzglabāšanai.

Tādā veidā CEER, Eiropas Regulatoru grupa un Florences un Madrīdes forumi devuši nozīmīgu ieguldījumu iekšējā tirgus attīstībai, kas atbilst Komisijas politikai — sekmēt regulējošu sadarbību un labāku regulēšanas darbu.

Valstu tiesību aktos regulatoriem jānorāda pietiekami un skaidri pienākumi un jānodrošina atbilstoša līmeņa neatkarība, lai tie varētu veikt savus uzdevumus. Turpmāk jāveicina koordinācija un sadarbība starp valstu regulatoriem.

¹⁸ TP, 7. iedaļa.

¹⁹ TP, 7. iedaļa.

²⁰ TP, 8. iedaļa.

8. Pakalpojumi lietotājiem/patērētājiem un apsvērumi attiecībā uz sabiedriskajiem pakalpojumiem

Elektroenerģijas un gāzes direktīvu mērķis — saglabāt un uzlabot patērētāju pozīciju — tiek izpildīts. Aptaujās par patērētāju pieņēmumiem tiek secināts, ka kopumā patērētāji ir apmierināti ar elektroenerģijas un gāzes pakalpojumu kvalitāti²¹. Bažas par to, ka, ieviešot konkurenci, pazemināsies pakalpojumu standarti vai radīsies problēmas ar universālu pakalpojumu sniegšanu, izrādījušās nepamatotas.

Komisija arī skata neaizsargāto patērētāju jautājumu. Konkrēti, šādam patērētājam tiek veidotas speciālas shēmas, ja ir jānodrošina patērētāju aizsardzība.

Turklāt Komisija saglabās īpašu modrību attiecībā uz enerģijas uzņēmumu restrukturizācijas radītajām sociālajām un nodarbinātības sekām, ietekmi, ko uz nodarbinātību nozarēs, kurās tiek intensīvi izmantota enerģija, rada konkurētspējīgas enerģijas cenas un patērētāju aizsardzību pret negodīgu pārdošanas praksi. Patērētāju apmierinātība ir regulāri jāpārbauda, lai konstatētu tirgus trūkumus, un dalībvalstīm un regulatoriem arī turpmāk jādomā par jautājumiem, kas svarīgi patērētājiem.

Komisija plāno nākt klajā ar priekšlikumu „Elektroenerģijas un gāzes patērētāju tiesību harta”, kas jāstāda pirms tirgus ES tiek pilnībā atvērts 2007. gada 1. jūlijā.

C. PIEGĀDES DROŠĪBA

Lai gan, atbildot uz konkurences ieviešanu nozarē, elektroenerģijas uzņēmumi samazinājuši brīvo jaudu, elektroenerģijas pietiekamība Eiropas Savienībā kopš tirgus atvēršanas attīstījusies apmierinoši. No grūtībām, ko izraisīja karstuma vilnis 2003. gadā, gūta mācība. Un kaut gan 2005. gada vasarā bija vērojams rekordaugsts pieprasījums dažās Dienvideiropas valstīs, tas neradīja nopietnas elektroenerģijas piegādes problēmas²². Drīzumā Parlaments un Padome pieņems direktīvu par piegāžu drošību un infrastruktūras attīstību elektroenerģijas jomā. Saskaņā ar šo direktīvu, ko paredzēts ieviest līdz 2007. gada beigām, dalībvalstīm būs jānodrošina droša reglamentējoša sistēma, kas veicinātu jaunas investīcijas gan elektroenerģijas ražošanā, gan infrastruktūrā.

Attiecībā uz primārajiem enerģijas avotiem Eiropas Savienība ir lielā mērā atkarīga no importa. 2000. gadā Komisijas izdotā Zaļā grāmata par piegādes drošību²³ parāda ES enerģētikas piegādes strukturālos trūkumus un brīdina, ka ES atkarība no importa turpmāk palielināsies. Tas izraisa īpašas bažas attiecībā uz gāzi. Attiecībā uz elektroenerģiju ES varēs arī turpmāk daļēji paļauties uz vietējiem, arī neizsīkstošiem, avotiem un uz tādu kurināmo kā akmeņogles un urāns, kam pastāv diversificēts globālais tirgus. Attiecībā uz gāzi tirgus globalizācija un attiecīgi importa diversificēšana būs grūtāk panākama. Patlaban ES gandrīz visu gāzi importē no trim valstīm — no Krievijas, Norvēģijas un Alžīrijas. Ņemot vērā to, ka vietējās gāzes rezerves samazinās un gaidāms ievērojams gāzes patēriņa pieaugums visā pasaulē, jārisina patlaban vērojamā lielā atkarība no tikai dažām piegādes valstīm, jo īpaši

²¹ EIROBAROMETRS „Vispārējās intereses pakalpojumu cenas un kvalitāte” (*EUROBAROMETER, Prices and quality of services of general interest*) 2005. gada septembris

²² TP, 10. iedaļa.

²³ Zaļā grāmata „Virzība uz drošas piegādes stratēģiju” (*Green Paper „Towards a Strategy of Security of Supply”*), KOM (2000) 769

maksimāli izmantojot Eiropas vietējos enerģijas resursus, piemēram, pastiprināti iegūstot naftu Ziemeļjūrā, visvairāk ar oglekļa sekvestrācijas palīdzību.

Kaut gan Eiropa atrodas izdevīgā stāvoklī no daudziem aspektiem — aptuveni 80 % no globālajām dabasgāzes rezervēm atrodas vietās, kuras ES transports var ekonomiski pamatoti sasniegt — lai piekļūtu jauniem gāzes avotiem, parasti jāizbūvē jauna transporta infrastruktūra, gāzes vadi vai sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) ieguves iekārtas. Ar enerģiju saistītās attiecībās ar trešām valstīm, jo īpaši piegādātājiem, ES pastiprināti jākoncentrējas uz stratēģisko dimensiju un to, kā šo attiecību padziļināšana var sekmēt ES enerģijas tirgus funkcionēšanu. Šajā jomā progress ir nesen pieņemtie investoru lēmumi uzsākt vairākus jaunus SDG termināļu projektus ES. Vajadzētu sekot citiem gāzes vadu un SDG projektiem un jāpastiprina dialogs ar valstīm, kuras ražo gāzi. SDG imports no jauniem ražojošiem reģioniem dažos gadījumos jau kļūst par konkurētspējīgu alternatīvu.

Ņemot vērā prognozes par lielo pieprasījumu pēc gāzes un tā radīto pieaugošo konkurenci gāzes resursu jomā visā pasaulē, īpaši SDG jaunajā globālajā tirgū, ES gāzes tirgum jāsiglabā pievilcīgums. Tam atbilstoši jāfunkcionē, jābūt ar drošu un stabilu reglamentējošu sistēmu un jāļauj brīva gāzes aprīte ES, dodot iespēju piegādātājiem un investoriem gūt labumu no uzņēmējdarbības iespējām, ko piedāvā atvērtais tirgus.

Direktīva par gāzes piegādes drošību²⁴ paredz izveidot gāzes koordinācijas grupu, kurā būtu pārstāvētas visas dalībvalstis; direktīva arī nosaka saistošus piegādes drošības standartus, lai tiktu garantēta piegādes drošība konkurētspējīgā tirgū.

Kodolenerģija veido aptuveni vienu trešo daļu no ES saražotās elektroenerģijas. Saražotās kodolenerģijas kopējais apjoms visaugstāko līmeni sasniedza 2004. gadā. Vairākas dalībvalstis, tādas kā Francija un Somija, pieņēmušas lēmumu veikt tālākas investīcijas kodolenerģijā, kuras turklāt izslēgs CO₂ emisiju un kurām būs nozīmīga loma piegādes drošībā ES. Komisija izteikusi priekšlikumu veidot sistēmu ES-25 par kodoldrošības un kodolatkritumu pārvaldības jautājumiem. Dalībvalstīm ir svarīgi pieņemt šo sistēmu neatkarīgi no tā, vai tās plāno izmantot kodolenerģiju vai ne.

D. SECINĀJUMI

Pieņemot otrās elektroenerģijas un gāzes direktīvas, tiks ieviesta pamatsistēma reāla iekšējā tirgus attīstībai. Tad dalībvalstīm būs jāievieš direktīvas, lai tās būtu spēkā un tirgus darbotos praksē. Tas jādara, ievērojot direktīvu mērķi, t.i., Eiropas pilsoņu interesēs izveidot funkcionējošu iekšējo enerģijas tirgu.

Šajā pārskatā izklāstīti iemesli, kādēļ šis mērķis vēl nav sasniegts.

Ņemot vērā valstu un reģionālos apstākļus, dažas dalībvalstis veikušas papildu pasākumus, lai uzlabotu tirgus funkcionēšanu, piemēram, īpašumtiesību nošķiršana transporta tīklos²⁵, gāzes atbrīvošanas programmas²⁶, dominējošo uzņēmumu atņemšana²⁷ vai reģionālu vairumtirgu izveide²⁸. Tomēr kopumā dalībvalstis cenšas minimālistiski pieiet šo direktīvu īstenošanai²⁹.

²⁴ Direktīva 2004/67/EK par pasākumiem, lai nodrošinātu dabasgāzes piegādes drošību

²⁵ Skatīt tabulu 11. lpp.

²⁶ Piem., Vācijā, Itālijā, Francijā, Austrijā un Spānijā.

²⁷ Piem., Itālijā.

²⁸ Piem., Nordpūlā.

Šāda atturība ir kaitējoša. Dalībvalstīm pašām jānāk klajā ar iniciatīvu identificēt un risināt problēmas elektroenerģijas un gāzes tirgos direktīvu kontekstā.

Ņemot vērā to, ka daudzās dalībvalstīs tikai nesen tika pieņemti tiesību akti, kuros transponētas direktīvas, un ka vēl nav pabeigta sektora aptauja par konkurenci, Komisija šajā pārskatā vēl neizdara secinājumus par nepieciešamajiem papildu pasākumiem Eiropas līmenī. Tagad dalībvalstīm un valstu regulatoriem ir jādarbojas, lai tirgus funkcionētu praksē.

Ņemot vērā iepriekšteikto, Komisija arī turpmāk:

- cieši sekos tam, kā dalībvalstīs tiek īstenoti jaunie noteikumi, pieprasīs nodrošināt atbilstību un turpmāko mēnešu laikā uzsāks likuma pārkāpuma procedūras gadījumos, kad tiks pārkāpta prasība nodrošināt atbilstību;
- veiks detalizētus pārskatus par katru valsti par to, cik efektīvi praksē ir likumdošanas un reglamentējošie pasākumi, ieskaitot papildu pasākumus valstī, nākamajos mēnešos. Komisija nodrošinās līdzekļus šā uzdevuma vispārīgai un efektīvai veikšanai. Pārskats ļaus Komisijai izdarīt secinājumus par iespējamiem papildu pasākumiem gan dalībvalstīs, gan Kopienas līmenī. Gala pārskats par šā uzdevuma rezultātiem tiks sniegts 2006. gada beigās, un iespējamie priekšlikumi, ja tādi būs vajadzīgi, tiks iesniegti 2007. gadā;
- izmantos elektroenerģijas un gāzes regulās paredzētos līdzekļus, lai pieņemtu īstenojošus pasākumus svarīgākajās jomās nolūkā sekmēt tālāku tirgus integrāciju. Piemēram, Komisija drīzumā pieņems jaunas vadlīnijas sablīvējumu pārvaldībai attiecībā uz elektroenerģiju, kas sekmēs pārrobežu tirdzniecību, jo tiks ieviestas efektīvākas sablīvējumu pārvaldības metodes. Tajās jomās, kurās esošie līdzekļi neļauj pieņemt saistošus harmonizētus noteikumus ES, Komisija lūgs valstu regulatoriem Eiropas Elektroenerģijas un gāzes regulatoru grupā izstrādāt harmonizētas pieejas svarīgākajiem reglamentējošiem jautājumiem, tādiem kā līdzsvarošana;
- arī turpmāk izdarīs spiedienu uz dalībvalstīm un regulatoriem, lai veicinātu investīcijas transporta infrastruktūrā, tādējādi risinot pārrobežu sablīvējumus elektroenerģijas tīklos;
- pabeigs aptauju par konkurenci sektorā un no saņemtajām atbildēm izdarīs secinājumus darbībai.

²⁹ TP, kopsavilkums.